

Ibsen og Snipetorp

I historien om Henrik Ibsens oppvekst i Skien fortelles det gjerne at Henrik og resten av familien flyttet fra Venstøp til Snipetorp en gang etter konfirmasjonen hans, den første oktober 1843. Den vanlige oppfatningen er at Henrik ble boende der i noen måneder, frem til han gikk ombord på den lille frakteskuta "Lykkens prøve" ved juletider. En sammenstilling av forskningsresultater fra de senere år peker derimot i helt andre retninger. Sannsynligvis bodde Henrik Ibsen aldri med familien sin på Snipetorp, unntatt da han var hjemme på ferie noen sommeruker i 1845 og da han var innom på vei til studier i Christiania i 1850.

Det er interessant å se hvordan fortellingen om Henrik Ibsens tid i Ibsen-gården på Snipetorp har blitt til, og hvilke kilder man har valgt å vektlegge til forskjellige tider. Den historien vi i våre dager regner mer eller mindre som en selvfølge ble første gang definert av Halvdan Koht i *Ibsen-årbok 1954*, altså det samme året som huset i Snipetorp ble fredet av Riksantikvaren.

Koht tidfestet ikke dette oppholdet så nøyaktig da han utgav sin Ibsen-biografi for første gang i 1928. Han nevner da at familien flyttet like etter Henriks konfirmasjon, og at han straks etter det måtte dra videre til Grimstad for å "tene for føda" (Koht 1928, 29). Koht modererer dermed den første biografien om Ibsen, som ble skrevet av Henrik Jæger og kom ut i 1888. Jæger hevder nemlig at familien Ibsen flyttet fra Venstøp til byen allerede da Henrik Ibsen var fjorten år, og at han deretter ble konfirmert. Først som 16-åring forlot Henrik fødebyen, i følge Jæger. (Jæger 1888, 22-24) Men verken Jæger i 1888 eller Koht i 1928 ser ut til å ha bygget sine opplysninger på skriftlige primærkilder.

Boken *Skien før branden 1886* av James Borchsenius kom ut i 1934. Hans levende skildring av byen som forsvant er også delvis bygget på erindringer og muntlige kilder, men han støtter seg også på en grundig gjennomgang av panteregisteret, panteboken og andre skriftlige kilder fra det aktuelle tidsrommet. Dermed gir han temmelig nøyaktige opplysninger om eiendomsforholdene til de enkelte byggene i byen, blant annet Ibsen-gården på Snipetorp. Men når det gjelder dette bygget, har han funnet motstridende opplysninger. I Hother Bøttgers protokoll (som var den tidens byggesaksbehandler), nevnes det i forbindelse med en utbygging av Ibsen-gården i 1846, at den eies av Knud Ibsen. Men Borchsenius har også kontrollert Bøttgers opplysning mot panteregisteret, og konkluderer på den bakgrunn med at dette ikke kan være riktig. Det var nemlig Knud Ibsens 15 år yngre halvbror, Christopher Blom Paus som formelt stod oppført som eier. (Borchsenius 1934, 80)

Oskar Mosfjeld gjentar ikke bare Borchsenius' funn, men har åpenbart selv slått opp i dette formelle eiendomsregisteret og funnet innførselen. Han kan nemlig tilføye en opplysning som her er av en viss betydning, nemlig at Christopher Blom Paus kjøpte gården i desember 1843. Dermed konkluderer Mosfjeld med at familien Ibsen flyttet fra Venstøp til Snipetorp på samme tid. (Mosfjeld 1949, 113) For dateringen av Henriks videre ferd mot Grimstad, slutter Mosfjeld seg til Hans Eitrem's gjetning i boken *Ibsen og Grimstad* fra 1940, om at han dro en gang rundt 16-årsdagen, altså i mars 1843. (Eitrem 1940, 15 og Mosfjeld 1949, 122)

På grunn av disse nokså vage gjetninger om Henrik Ibsens tid i Snipetorp, satte redaktør Joseph Brunsvig i gang undersøkelser i forskjellige gamle arkiver fra Skien. I artikkelen "Ibsen-huset på Snipetorp" fra *Ibsen-årbok 1953* redegjør han for hva han fant. Det viste seg da at Knud Ibsen ikke stod oppført i ligningsprotokollen som skattepliktig til Skien før i 1844. Og i manntallet, altså protokollen over stemmeberettigede, fant Brunsvig at han ikke formelt ble registrert som tilhørende til Skien før den 22. juli 1844. Først da ble lensmann Pedersen, som førte manntallsprotokollen i Gjerpen formelt orientert om at Knud Ibsen hadde flyttet. På bakgrunn av disse to kildene konkluderer Brunsvig med at Ibsenfamilien ikke flyttet til Snipetorp før en gang på våren eller forsommeren 1844. (Brunsvig 1953, 68-69)

Det neste spørsmålet som da må kartlegges er om Henrik fremdeles var hjemme på denne tiden. Eitrem og Mosfjeld bygget sine gjetninger på brevet Henrik sendte til Poul Lieungh datert den 20. mai 1844. Innholdet i brevet tyder på at dette er de første linjer han sender hjem til kameratgjengen. Det fremgår også av brevet at Henrik allerede hadde tilbragt en viss tid i Grimstad, men hvor lenge var det ingen i 1953 som hadde sikker kunnskap om.

Brunsvig intervjuet i 1920 den nokså eksentriske Thalie Ording, som da var 90 år gammel. Enkefru Ording var født Cudrio, og vokste opp på Cudrios gård, like syd for familien Ibsen på Venstøp. Brunsvig noterte under intervjuet blant annet Thalies historie om at hun og noen venninner, hadde ropt "Reis med dig styggen!" etter Henrik den gang han dro for å gå i lære på apotek. Først ti års tid senere forstod Brunsvig at denne anekdoten sannsynligvis måtte peke i retning av at Henrik hadde passert Cudrios Venstøp-gård på vei ned til havna og frakteskuta "Lykkens prøve". Dette slo ham først etter han intervjuet Anette Andersen, som også kjente Henrik Ibsen i barndommen. Anette var datter av Christen Lund, som drev privatskole på Århus gård. Hun fortalte Brunsvig at "Det er bare noe tøys at han har bodd på Snipetorp".

Dette var selvsagt en nokså uheldig konklusjon året før Riksantikvarens fredning skulle vedtas. Brunsvig forteller også selv, at det følte litt sårt å måtte trekke i tvil denne gamle og gode tradisjonen. Men gjennom denne tvilen fremprovoserte han altså det nevnte dementiet fra Halvdan Koht, som kom på trykk året etter, og som gjennom Einar Østvedts tilslutning nå ser ut til å være en sannhet de fleste vil slutte seg til.

Koht har nok et poeng når han hevder at Brunsvigs muntlige kilder ikke nødvendigvis kan brukes som bevis for dette spørsmålet. Feilerindringer og misforståelser kan oppstå etter nærmere 80 år. Likevel slår han selv i bordet med lignende kilder av anekdotisk art, som Boye Ordings erindringer fra skoledagene, som første gang ble publisert i 1878. Der hevder Ording at han og Henrik Ibsen som skolekamerater var umiddelbare naboer. Han refererer også til en anekdote om at Henrik en gang fikk juling av en bondegutt, etter å ha slengt nedsettende bemerkninger hver gang leilendigssønnen passerte huset på Snipetorp. Kohts argumentasjon mot Brunsvigs tolkning av ligningsprotokollen er heller ikke helt vanntett. Selv med hjelp av en lovtekst fra 1851 (og som altså i Kohts øyne tydeligvis har tilbakevirkende kraft), klarer han ikke å konkludere med noe annet enn at Knud Ibsen i hvert fall bodde på Venstøp og var skattepliktig til Gjerpen den 30. september 1843. Deretter hevder Koht, uten å henvise til noen kilder, at for å slå fast flyttedatoen bør vi "søke ein dag så nær konfirmasjonen som mogleg". Kirkeboken bekrefter entydig at konfirmasjonen foregikk i Gjerpen kirke den første oktober 1843,

og dermed føler Koht seg trygg på sin egen konklusjon om at familien flyttet til Snipetorp på "den vanlege gamle flyttedagen i Skien, 14. oktober". (Koht 1954, 62)

Den nøyaktige tidsangivelsen for når Henrik dro videre til Grimstad, har Koht undersøkt i en tidligere artikkel, som stod på trykk i *Ibsen-årbok 1953*, altså samtidig med Brunsvigs nedbrytende påstander. I denne artikkelen bygger Koht videre på opplysninger som Mosfjeld har innhentet fra muntlige kilder, om at Henrik dro avgårde med en jakt som Knud Ibsens gamle barndomsvenn Christopher Hansen Blom benyttet til transport av tauverk produsert på hans reperbane i Skien. På bakgrunn av disse opplysningene fra Mosfjeld, værmeldinger og "Skibs-Efterretninger" fra lokalavisen, samt tollprotokollen fra Skien, klarer Koht å slå fast at den jakten det er snakk om heter "Lykkens Prøve". Så langt kan vi slutte oss til Kohts resonnement. Med skipsnavnet identifisert, arbeider Koht seg videre, og finner ut at det var is i Frierfjorden fra midten av februar helt frem til midten av april i 1844. Det tyder på at Henrik altså forlot fødebyen en gang før februar. Ved hjelp av tollbøkene klarer Koht å følge "Lykkens Prøve" i det tidsrommet han regner som aktuelt, og ender til slutt opp med konklusjonen om at Henrik høyst sannsynlig forlot sin fødeby den 27. desember 1843. (Koht 1953, 62)

Einar Østvedt viderefører i all hovedsak konklusjonene til Koht., men gjør også flere forsøk på å forlenge Henrik Ibsens opphold på Snipetorp. I 1958 justerer han datoen for familiens flytting litt, ved å hevde at den vanlige flyttedatoen i Skien ikke var 14. oktober, men 29. september. (Østvedt 1958, 10) Ti år senere, i 1968 drister han seg til å hevde at familien Ibsen må ha flyttet til Skien allerede i mars/april 1843. Årsaken til dette er at Venstøp havnet på tvangsauksjon den 18. mars det året, altså to dager før Henriks 15-årsdag. Østvedt har funnet en annonse i *Bratsberg Amtstidende* hvor også eiendommen på Snipetorp er lagt ut for auksjon på samme tid. I typisk stil hevder Østvedt videre at han *vet* at Knud Ibsen fikk tilslaget under denne auksjonen. Han forteller derimot ingenting om hvor denne informasjonen kommer fra, og den står også i strid med opplysningene han gir ti år tidligere om at det var Knuds halvbror Christopher Blom Paus som eide bygården. Påstanden om at familien flyttet i mars/april står også i strid med den annonsen Østvedt henviser til. Der heter det nemlig at huset på Snipetorp kunne overtas den 14. oktober. (Østvedt 1968, 37-38) Årsaken til at Østvedt forkastet sin egen teori fra ti år tidligere, om Christopher Blom Paus' eierskap til bygården, skyldes at han da hadde kommet over den nevnte protokollen til Hother Bøttger, hvor Knud Ibsen omtales som eier i en innførsel fra 1846. Østvedt insisterer på dette underlige og åpenbart selvmotsigende resonnementet i en ny artikkel fra 1973 (Østvedt 1973, 84-85). I 1977 har han gått tilbake til datoen 29. september, men er tydeligvis fremdeles overbevist om at det var Knud Ibsen selv som eide gården (Østvedt 1977, 24-25) - en påstand som ble dementert allerede i 1934.

Etter Koht og Østvedt kan det se ut som om Ibsen-biografene har slått seg til ro med disse konklusjonene, selv om de altså strider imot opplysninger som både Borchsenius og Mosfjeld tydeligvis har funnet i panteregisteret. Det er svært vanskelig å argumentere imot at det var Knud Ibsens halvbror Christopher Blom Paus som eide bygården og at han kjøpte den i desember 1843.

Terje Christensen, som i en årrekke kartla Gjerpen bygds historie, kunne i 1974 oppklare flere misforståelser rundt eiendomsforholdene til familien Ibsens gård på

Venstøp. I hans grundige redegjørelse kommer det frem at det var Knud Ibsens gamle kamerat Christopher Myhre som fikk tilslaget under auksjonen på lensmannsgården i Gjerpen den 18. mars 1843. Skjøtet ble utstedt den 28. august 1843, men ble ikke tinglyst før den 6. desember. (Christensen 1974, 107) Det er unektelig et bemerkelsesverdig sammenfall mellom dette tidspunktet og det Mosfjeld forteller at han har funnet i panteregisteret. Eierskapet til Venstøp opphører altså samtidig med at Knuds halvbror kjøpte bygården på Snipetorp. På denne bakgrunn er det vanskelig å forestille seg noe annet enn at familien Ibsen flyttet til Snipetorp i begynnelsen av desember 1843.

Men hva så med Henriks avreise fra fødebyen? Kohts påstand om at Henrik dro den 27. desember 1843 kan jo likevel tyde på at han i hvert fall bodde en kort stund sammen med sine foreldre og søsken på Snipetorp. Men også denne datoen har dessverre blitt revidert de siste årene. Arkivar Per Kristian Heggelund Dahl gikk Kohts opplysninger etter i sømmene i boken *Streiflys* fra 2001. Han fant nye kilder, som kunne gi utfyllende informasjon om reiseruten til jakten "Lykkens Prøve" og han sammenstiller funnene derfra med detaljerte registre over postgangen fra Skien og Grimstad. Slik snevrer han inn de alternative datoene for ankomst til Grimstad, til enten 29. november 1843 eller 3. januar 1844. (Heggelund Dahl 2001, 56-57)

Heggelund Dahl leter deretter videre i Henrik Ibsens egne skrifter, og finner at han to ganger nevner 1843 som det året han begynte i apotekerlære. En gang dukker årstallet opp i en søknad fra 1850 til kongen om å slippe unna eksamensavgiften sånn at han kan ta artium. Den andre gangen dukker årstallet opp i sammenheng med at han må påta seg farskapet til sitt uekte barn. I farskapserklæringen fra 1846 skriver Ibsen at han har vært lærling ved apoteket i Grimstad siden sommeren 1843. Dette stemmer dårlig overens med at han stod til konfirmasjon i Gjerpen den første oktober, men gjennom Heggelund Dahls resonnement og nøyaktige kildestudier ser det likevel ut til å være en logikk i uttalelsen. "Lykkens Prøve" var to ganger i Grimstad i 1843. Den ble klarert til utreise derfra den 15. mai og den 29. november. Ibsens forgjenger som lærling forlot jobben sin 21. april, på et tidspunkt da apotekeren hadde desperat behov for hjelp, og faktisk ble bøtelagt for den dårlige forfatningen ved medisinsalget. Tradisjonen som både Koht og Mosfjeld bygger på, forteller at tilbudet om lærlingeplassen i Grimstad ble formidlet gjennom agent Hansen som seilte langs kysten med nettopp "Lykkens Prøve". Antakeligvis ble han orientert om situasjonen ved apoteket i da han var i Grimstad i mai 1843, og fortalte Knud Ibsen om den ledige lærlingeplassen da han returnerte til Skien. Det kan forklare Henrik Ibsens påstand tre år senere om at han var ansatt ved apoteket fra sommeren 1843. Ut fra disse opplysningene er det svært vanskelig å se for seg noe annet enn at Henrik Ibsen dro med "Lykkens Prøve" ved neste utreise fra Skien den 16. november 1843. (Heggelund Dahl 2001, 120-121)

Det er på sin plass å oppsummere de viktigste og mest troverdige opplysningene fra denne biografiske forskningsdiskursen. Borchsenius' funn angående eierskapet til huset på Snipetorp, og hans dementi av Bøttgers protokoll kan vanskelig avvises. I forlengelsen av dette står Mosfjelds datering av tidspunktet for Christopher Blom Paus' kjøp av huset. Datoen underbygges ytterligere av Christensen, som tidfester det formelle eierskifte av Venstøp. Opplysningene Mosfjeld fikk fra muntlige kilder, om hvem som informerte familien Ibsen om stillingen i Grimstad og sørget for transporten dit, stemmer overens med hva vi ellers vet om Knud Ibsens gamle bekjenskaper i Skien. På

denne bakgrunn bygger Koht videre, og klarer på imponerende vis å identifisere båten navn. Heggelund Dahl legger deretter ny kunnskap til, og ved hjelp av flere kilder kommer han til slutt frem til en avreisedato som også stemmer med kilder om hendelser ved apoteket i Grimstad. For Heggelund Dahl handler spørsmålet rett og slett om avreisedatoen fra Skien den 16. november, og ikke hvorvidt Henrik Ibsen noen gang bodde på Snipetorp. Likevel har svaret han finner avgjørende betydning også for det spørsmålet. Ut fra det forskningen forøvrig forteller, virker det mest sannsynlig at hans mor, far og søsken deretter flyttet fra Venstøp til Snipetorp omkring tre uker etterpå.

Jørgen Haave, konservator ved Telemark Museum

Litteratur:

Borchsenius, James 1934. *Skien før branden 1886*. Oslo: Fabritius og sønners forlag.

Brunsvig, Joseph 1953. "Ibsen-huset på Snipetorp" I: *Ibsen-årbok 1953*. Skien: Ibsenforbundet

Christensen, Terje 1974. "Fra Erlands til Ibsens Venstøp" I: *Årbok for Telemark 1974*. Skien: Telemark Mållag

Eitrem, Hans 1940. *Ibsen og Grimstad*. Oslo: Aschehoug

Jæger, Henrik 1888. *Henrik Ibsen 1828-1888 – Et litterært livsbillede*. København: Gyldendalske boghandel

Koht, Halvdan 1928. *Henrik Ibsen - Eit diktarliv*. Oslo, Aschehoug

Koht, Halvdan 1953. "Når reiste Henrik Ibsen frå Skien" I: *Ibsen-årbok 1953*. Skien: Ibsenforbundet

Koht, Halvdan 1954. "Data om Henrik Ibsen i Skien" I: *Ibsen-årbok 1954*. Skien: Ibsenforbundet

Mosfjeld, Oskar 1949. *Henrik Ibsen og Skien*. Oslo: Gyldendal

Østvedt, Einar 1958. *Henrik Ibsen og hans barndomshjem i Gjerpen og Skien*. Skien: Ibsenforbundet

Østvedt, Einar 1968. *Henrik Ibsen - Miljø og mennesker*. Oslo: Gyldendal

Østvedt, Einar 1973. *Henrik Ibsen - Barndom og ungdom*. Skien: Oluf Rasmussens forlag

Østvedt, Einar 1977. *Henrik Ibsen og hans barndomsmiljø*. Skien: Oluf Rasmussens forlag